

Tadeusz
Lewicki
bilimsel
bir toplantı
sonrasında

moyen-âge" (RO, XXI |1957], s. 301-343). Üç bölümden meydana gelen bu eserin birinci bölümünde Kuzey Afrika'da yaşayan İbâzîler'in menşei, ikinci bölümünde Libya'nın doğu kısmı olan Trablus bölgesindeki İbâzî grupları, üçüncü bölümünde ise sözü edilen grupların coğrafi dağılımı ele alınmaktadır. 7. "Les ibādites dans l'Arabie du sud au moyen-âge" (FO, I |1959], s. 3-18). 8. "Un document ibādite inédit sur l'émigration des Nafûsa du Ğabal dans le Sâhil Tunisien au VIIIe/IXe siècle" (FO, II |1960], s. 175-191). 9. "Les historiens, biographes et traditionnistes ibādites-wahbites de l'Afrique du nord du VIIIe au XVIe siècle" (FO, III |1961], s. 1-135). Bu uzun makale, Marius Canard'ın "Les travaux de T. Lewicki concernant le maghrib et en particulier les ibadites" başlıklı çalışmasıyla birlikte Mâhir Cerrâr ile Rîmâ Cerrâr tarafından *el-Mü'errîhûne'l-İbâziyyûn fî İfrîkiyye's-şimâliyye* adıyla Arapça'ya çevrilerek yayımlanmıştır (Beirut 2000). 10. "The Ibadites in Arabia and Africa" (Journal of World History, XIII |Neuchatel 1971], s. 51-130).

BİBLİYOGRAFYA :

Tadeusz Lewicki, *el-Mü'errîhûne'l-İbâziyyûn fî İfrîkiyye's-şimâliyye* (trc. Mâhir Cerrâr – Rîmâ Cerrâr), Beirut 2000; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşriķûn*, Kahire 1980, II, 505-507; Amr Halîfe en-Nâmî, *Dirâsât 'ani'l-İbâziyye* (trc. Mîhâîl Hürî, nşr. M. Sâlih Nâsır – Mustafa Sâlih Bâcû), Beirut 2001, s. 36, 37, 48, 109, 192-193; Yahyâ Murâd, *Mu'cemû esmâ'i'l-müsteşriķîn*, Beirut 1425/2004, s. 638-640; W. Behn, *Concise Biographical Companion to Index Islamicus: An International Who's Who in Islamic Studies from its Beginnings Down to the Twentieth Century*, Leiden 2006, II, 419; M. Canard, "Les travaux de T. Lewicki concernant le maghrib et en particulier les ibadites", *RAfr.*, CIII (1959), s. 356-371; W. Zajaczkowski, "Bibliographie des travaux de Tadeusz Lewicki", *FO*, XI (1969), s. 7-47; M. İsâ Mûsâ, "el-İbâziyye fî a'mâli'l-müsteşriķi'l-Bûlûnî Tâdüzîfîkî: Bibliyucrâfyâ", *Âlemü'l-kütüb*, V/1, Riyad 1404/1984, s. 83-89.

HARUN YILDIZ

LEYLÂ bint EBÛ HASME

(ليلي بنت أبي حثمة)

Leylâ bint Ebî Hasme
b. Huzeyfe b. Gânim el-Adeviyye
el-Kureşsiyye

Kadın sahbâbi.

Kureys'in Benî Adî koluna mensuptur. Kocası Âmir b. Rebîa ile birlikte İslâm'ın ilk yıllarında Resûl-i Ekrem'in davet faaliyeti için Dârüerkam'ı merkez edinmesinden önce müslüman oldu. Müşriklerin baskıları yüzünden kocası ile birlikte Habeşistan'a yapılan iki hicrete de katıldı. Ardından Mekke'ye döndü. Hz. Peygamber'in hicrete izin vermesinden sonra kocası ve oğlu Abdullah ile beraber Medine'ye hicret eden ilk muhacirler arasında yer aldı. Onun Medine'ye hicret eden ilk kadın muhacir olduğu da söylenmektedir (İbn Sa'd, I, 226; VIII, 268). Hz. Peygamber zaman zaman Leylâ'yı evinde ziyaret ederdi. Medine'nin tanınmış fakihlerinden biri olan oğlu Abdullah'ın anlattığına göre kendisi henüz çocukken Resûl-i Ekrem evlerine gelmiş, o sırada annesi Abdullah'ı, "Buraya gel, sana bir şey vereceğim" diye çağırılmış, Hz. Peygamber çocuğa ne vereceğini sorup bunun hurma olduğunu öğrenince çocuğa bir şey vermediği takdirde yalancı durumuna düşmüş olacağını belirtmiştir (Ebû Dâvûd, "Edeb", 80). İbn Abdülber en-Nemerî, Şifâ bint Abdullah'ın Leylâ bint Ebû Hasme'den hadis rivayet ettiğini kaydeder.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İshak, *es-Sîre*, s. 157, 160; İbn Hişâm, *es-Sîre*², I, 322, 470; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 204, 226; III, 387; VIII, 267-268; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureys* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1982, s. 337-338, 369, 376; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 330; VI, 427; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 401-402; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eşer*, Beirut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 115, 173; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 400; Ahmed Halîl Cum'a, *Nisâ' min 'asri'n-nübüvve*, Beirut 1412/1992, I, 327-335.

RIZA SAVAŞ

LİPKALAR

Çoğunluğu
Polonya ve Litvanya'da yaşayan
bir Tatar grubu.

XIV. yüzyıldan itibaren Litvanya ve soraları Lehistan'ın güneydoğu bölgelerinde yaşayan Tatarlar'ı ifade eder. Litva kelimesinin zamanla Lipka şeklinde telaffuz edilmesinden dolayı Litvanya Tatarları'nın Lipka Tatarları diye adlandırıldıkları

söylenir. Kaynaklarda, özellikle XIV. yüzyılın sonunda Litvanya Büyük Prensi Witold zamanında Altın Orda Devleti'nde çıkan karışıklıklar yüzünden ve Litvanya'nın teşvik edici politikalarıyla Litvanya topraklarına birçok Tatar'ın geldiği belirtilir. Zakon Haçlıları'na (Töton şövalyeleri) karşı yapılan, Lehistan-Litvanya Birliği'ni güçlendiren ve Polonya tarihi açısından önemli sayılan Grunwald savaşına (1410) birçok Lipka Tatarı katılmıştır. Lipkalar, XVII. yüzyıldan itibaren Lehistan-Litvanya Birliği'nde kendilerini daha açık bir şekilde gösterirler. Askerî hizmetler dışında genellikle tarım, hayvancılık ve ticaretle uğraşıyorlardı. Konuştukları Türkçe, Kıpçak Türkçesi grubundandı. XVII. yüzyılda Lehistan'da kötü şartlarda yaşayan bir kısım Lipkalar 1672'de ayaklanarak aynı yıl meydana gelen Kamanîçe seferinde Osmanlılar tarafına geçti. Sefer sonunda yapılan Bucaş Antlaşması ile Podolya, Osmanlı topraklarına katıldı ve Lipka Tatarları, Osmanlı Devleti'ne göç imkânı buldu. Leh Kralı III. Jan Sobieski, Lipkalar'a karşı 1672'de Lipka Ayaklanması diye anılan sefere çıkmak zorunda kaldı (Sikorski, s. 101-211). Bütün bu gelişmeler Lipkalar'ın ellerinden alınan haklarına tekrar kavuşmasını sağladı. İzvança (Zuravno) Antlaşmasıyla da (1676) Lipkalar'ın göç konusu tekrar karara bağlandı. Bunların bir kısmı 1673 ve 1683'te III. Jan Sobieski'nin yanında Osmanlılar karşısında yer aldı. Osmanlı Devleti'ne bir diğer Lipka göçü XVIII. yüzyıl başında Stanisław Leszczyński'nin de aday olduğu krallık seçimi sırasında gerçekleşti. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Lehistan'ın taksimi hadiseleri karşısında meydana gelen mücadelelerde Lipkalar büyük yararlılıklar gösterdi. Son Leh Kralı Stanisław August Poniatowski döneminde Bar Konfederasyonu'na (1768-1772) katıldılar. Lehistan'ın ikinci taksimının hemen öncesinde cereyan eden Leh-Rus savaşında (1792) birçok Lipka hizmette bulundu. Lehistan'ın taksimine karşı çıkan 1794 Kosciuszko İsyanı sırasındaki çatışmalara Lipkalar da katıldı. XIX. yüzyılda Napolyon savaşlarında ve Lehistan'ın bağımsızlığını kazanması için meydana gelen ayaklanmalarda da yer aldılar.

XIX. yüzyılda Lipkalar'ın kimliklerini korumaya ve İslâm'ı yaşama hususunda sıkıntıları arttı, bazıları göççe zorlandı. Ancak yine de Kur'an'ın Lehçe'ye çevirisi ve yayını 1838 ve 1858'de mümkün oldu. XX. yüzyıl başında tek camileri Lublin iline bağlı Studzianka'da idi. Fakat bu cami 1915'te

Lipka Tatarları'nın Bohoniki'deki camii - Polonya

Rus ordularınca yakıldı. Müslüman ibadet merkezlerinin başında bulunan, imam ya da molla (mufta) denen kişi bütün müslüman Lipkalar'ın evlilik, cenaze vb. dinî merasimlerinde önder konumundaydı. Studzianka'nın son imamı 1923'te ölen Maciej Bajrulewicz'tir. 1925'te kurulan Müslüman Dinî Birliği'yle beraber din öğretimi işleri Polonya Cumhuriyeti Müftülüğü'nün uhdesine verildi. 1989'dan sonra kamu okullarında dinî eğitim verilmeye başlandı.

XX. yüzyılın başlarında Białystok'ta bulunan bazı Lipkalar, Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etti. Lipka asıllı Aleksander Sulkiewicz ve Maciej Bajraszewski, I. Dünya Savaşı sırasında Polonya lideri Józef Piłsudski'nin yakın arkadaşlarıydı. 1919'da kurulan Ulan Tatar Alayı, Rusya ile savaşta yararlıklar gösterdi; bir Lipka birliği de 1920'deki Polonya-Bolşevik Rusyası harbinde savaştı. Lipkalar'ın bir kısmı I. Dünya Savaşı'nın ardından Nowogródek'e göç etti. Savaş sonrası Lipka birlikleri "Tatar atıları" (jazda tatarska) diye bilinen 13. Vilnius Ulan Alayı'nı oluşturdu. Ulan kelimesi eskiden beri Lipka birlikleri için söylenir ve "oğlan, yiğit, delikanlı" anlamında kullanılırdı. Lipka Tatar birlikleri, II. Dünya Savaşı'nda da hizmet etti. Bu süreçte Ruslar'ın veya Almanlar'ın baskıları ile yaşanan sürgün, göçler ve kötü yaşam koşulları yüzünden nüfusları azaldı. 1932'de Polonya'da nüfusu 6000 civarında olan Lipkalar'ın on altı camisinin bulunduğu belirtilir. II. Dünya Savaşı'nın ardından Polonya'daki Lipkalar, Bydgoszcz, Poznań, Wrocław, Elk, Giżycko, Olsztyn, Gdańsk,

Szczecin, Białystok, Sokółka gibi şehirlere dağıldı. Yine Litvanya ve Belarus'ta Vilnius, Nowogródek, Grodno gibi yerlerde ikamet etmektedirler. Polonya'da Bohoniki, Kruszniany ve Gdańsk'ta cami ve mezarları vardır. *Przeгляд Islamski* (1930-1934), *Rocznik Tatarski*, *Życie Tatarskie*, *Świat Islamu*, *Lieuvos Totoriai* (Vilnius) ve 1992'den beri *Rocznik Tatarów Polskich* gibi dergilere sahiptirler (Konopacki, s. 12-13). 1983'te Müslüman Dinî Birliği'nin kayıtlarına göre nüfusları 2100 civarındaydı. Günümüzde Polonya'da yaklaşık 4000 Lipka Tatarı'nın yaşadığı bilinmektedir. Büyük bir kısmı Polonya'nın sosyalist dönemdeki siyasetinin etkisiyle Polonya kültürünü benimsemiştir ve birçoğunun adı ve soyadı Lehçe'dir.

Osmanlı tarihinde Lipkalar'ın önemli bir yeri vardır. Başta ulak ve kılavuz olarak görevlendirildikleri gibi casus olarak da birçok hizmetleri olmuştur. Meselâ Bâbîli, son Leh kralı Poniatowski'nin kral seçimi esnasında Lehistan'da yaşanan gelişmeleri takip ederken Lipkalar'dan gizlice bilgi edinmiştir (BA, A.DVN.DVE. [8], 169/1). Yine Lipkalar İstanbul'da ve Bahçeşaraya giden elçilik heyetlerinde tercümanlık yaptılar. XVII ve XVIII. yüzyıllardaki göçler sonucu Osmanlı topraklarına gelen Lipkalar Kamanıçe ve Hotin civarına yerleştirildiler. İsveç Kralı XII. Karl'ın emrindeki Lipkalar da kralla birlikte Osmanlı Devleti'ne sığınmıştı. Hac için yola çıkan bir Lipka tarafından Kanûnî Sultan Süleyman'a sunulmak üzere 965'te (1557-58) kaleme alınan *Risâle-i Tâtâr-ı Leh* adlı eserde Lipkalar'ın XVI. yüzyıldaki durumuna ve Lehistan'a dair bilgiler yer alır. Antoni Muchliński'nin Lehçe yayımladığı risâle, kendisine 1853'te İstanbul'dan tanıdığı kitapçı Emin Efendi tarafından gönderilmişti (Muchliński, IV [1858], s. 241). Risâleye göre Lipkalar bu coğrafyaya gelen

ilk müslümanlardır. Lehler de müslümanlar kadar cengâverdir. Leh hükümdarları atalarına iyi davranmışsa da günümüzde hizmetlerinin karşılığını alamamakta ve zulme uğramaktadırlar. Lipka Tatarları'nın şehirlerinde camileri, mezarlıkları bulunmaktadır ve Lehistan'da Osmanlı sultanından korkulmaktadır. Kırım hanları ile olan husumet Lipka Tatarları'na da yansımaktadır. Leh ordusu içerisinde Lipka süvarileri vardır ve savaşlarda büyük yararlıklar göstermektedir. Yine bu risâleye göre Lehistan'daki Lipkalar'ın sayısı 200.000 civarındadır. XVII. yüzyılda Evliya Çelebi, Lipkalar'ı Tatar ve müslüman ahali içinde gösterir. I. Mehmed Giray Han'ın Rus knezlerine verdiği 1520 tarihli şartnâmede Lipkalar da söz konusu edilmiştir. Peçuylu İbrâhim de *Târih*'inde Leh krallarının Lipkalar'a güveninin yüksek olduğunu ve Kur'an'ı Arap harfleriyle yazıp Lehçe tefsir ettiklerini belirtir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Düvel-i Enebiyye Defterleri, Lehistan Ahidnâme Defteri*, nr. 55/1; Mehmed Efendi, *Lehistan Sefâretnâmesi*, TSMK, nr. 1641, s. 1-3; Peçuylu İbrâhim, *Târih*, I, 472; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), V, 258; X, 35; Silâhdar Mehmed Ağa, *Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106/1654-7 Şubat 1695)* (haz. Nazire Karacay Türkal, doktora tezi, 2012), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 638, 1149; Mustafa Kesbi, *İbretnümâ-yı Devlet* (haz. Ahmet Öğreten), Ankara 2002, s. 115, 127; Akdes Nimet Kurat, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul 1943, s. 629; *Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan (Polonya) Arasındaki Münasebetlerle İlgili Tarihi Belgeler* (haz. Nigâr Anafarta), İstanbul 1979, s. 18; L. Podhorodecki, *Chanat Krymski i jego stosunki z Polską w XV-XVIII w.*, Warszawa 1987, s. 286-288, 290; J. Tyszkiewicz, *Tatarzy na Litwie i w Polsce*, Warszawa 1989, s. 265-279, 282; J. Długosz, *The Annals of Jan Długosz*, Chichester 1997, s. 380, 388; Stanisław Kryczyński, *Tatarzy Litewcy, Próba monografii historyczno-etnograficznej*, Gdańsk 2000, s. 3-10; J. Pawełski, *Buńczuk i Koncerz, z dziejów wojen polsko-tu-*

Bohoniki'de Lipka Tatarları mezarlığından bir görünüş

reckich, Warszawa 2006, s. 89-99; M. Sikorski, *Wyprawa Sobieskiego na czambuły tatarskie 1672*, Zabrze 2007, s. 101-211; V. V. Velyaminov-Zernov, *Kırım Yurtına ve Ol Taraflarga Dair Bolgan Yarıtlıqlar ve Hatlar* (haz. A. Melek Özyetkin – İlyas Kamalov), Ankara 2009, s. 4; A. Konopacki, *Życie religijne Tatarów na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI-XVII wieku*, Warszawa 2010, s. 12-13; R. Grodecki v.dğr., *Dzieje Polski średniowiecznej*, Kraków 2011, s. 480 vd.; A. Muchliński, “Zdanie sprawy o Tatarach Litewskich przez jednego z tych Tatarów złożone Sultanowi Sulejmanowi w r. 1558”, *Teka Wileńska*, IV, Vilnius 1858, s. 241-272; V (1858), s. 122-180; VI (1858), s. 139-183; A. Zajaczkowski, “Lehistan Arazisinde Türk Unsurları”, *Türklük*, sy. 5, İstanbul 1939, s. 338-344; a.m.f., “Les éléments ethniques d’origine turque dans l’état polonais (à l’occasion du millenium)”, *TTK Belle-ten*, XXVI/103 (1962), s. 557-565; Cengiz Orhonlu, “Lipkalar”, *TM*, XVI (1971), s. 57-87; M. Tayyib Gökbilgin, “Lehistan Tatarları Hakkında Bir Risale ‘Risale-i Tatar-ı Leh’”, *TED*, sy. 2 (1971), s. 121-131; P. Borawski, “Z dziejów kolonizacji tatarskiej w Wielkim Księstwie Litewskim i w Polsce (XIV-XVII w.)”, *Prz.Or.*, sy. 104 (1977), s. 291-304; Murat Yakupoğlu, “Polonya (Lehistan) Türkleri”, *TDA*, sy. 62 (1989), s. 215-231; Z. Abrahamicz – J. Reychman, “Lipka”, *EP* (Ing.), V, 765-767.

HACER TOPAKTAŞ

LIU ZHI

(1660-1724 [?])

Çinli müslüman âlim.

XVII. yüzyılın ortalarında çok sayıda müslümanın yaşadığı, kozmopolit bir şehir olan Nanjing’de doğdu. Babası dönemin Konfüçyanist müslüman ekolüne mensup âlimlerinden Liu Sanjie’dir. Liu Zhi’nin (Liu Chih) doğum ve ölüm tarihi tam olarak bilinmemekte, eserlerinden hareketle 1660 yılı civarında doğduğu ve son eserini yazdığı 1724’ten sonra vefat ettiği, kabrinin de Nanjing’in güney kapısı yakınlarında olduğu tahmin edilmektedir. XVI. yüzyılın sonlarında kendilerini “Konfüçyanist müslüman” olarak tanımlayan bir grup Çinli müslüman âlim, müslümanların heterodoks Çin öğretilerine yönelmesini engellemek ve dinî kimliğin yozlaşmasının önüne geçmek için “cami eğitimi” (jingtang-jiaoyu) diye adlandırdıkları yeni bir medrese sistemi ve ilmî ekol kurdular. Bu medreselerde Neo-Konfüçyanizm üzerinden dinî bir söylem geliştirerek klasik Çince ile İslâmî eserler kaleme aldılar ve bu külliyata *Han Kitap* adını verdiler. Liu Zhi, Qing hânedanlığı döneminde uygulanan politikaların da etkisiyle “jingtang” medreselerinin canlı, Konfüçyanist müslüman âlimlerinin de aktif olduğu bir dönemde yaşadı. İlk eğitimini babasından aldı. On iki yaşında Nanjing’deki jingtang medreseleri arasında

da en önde gelen Yuan okuluna girdi. Burada dönemin âlimlerinden, babasının da hocası olan Yuan Ruqi’den ders aldı. Arapça, Farsça ve Çince’yi de bu medreselerde öğrendi. Babası ve hocasından etkilenip erken yaşlarda ilme yöneldi, on beş yaşına geldiğinde Konfüçyanist klasiklerini, Çin tarihi, edebiyatı ve felsefesini, farklı felsefi ekollerin kitaplarını okumaya başladı ve sekiz yılını Çin klasiklerine ayırdı. Ardından tekrar İslâmî ilimlere yöneldi. Altı yılını İslâm klasikleri diye adlandırdığı eserlere ayırdı. Sonraki üç yılını Budist, bir yılını da Taoist kanonlarına hasretti. Liu Zhi, ilim hayatının ilk dönemlerini Çin’de İslâm âlimlerinin bir araya gelip fikir alışverişi yaptığı, pek çok eserin toplandığı, tanıtıldığı ve muhafaza edildiği, İslâmî ilimlerde en önde gelen şehir olan Nanjing’de geçirdi. Daha sonra Shadong’dan Pekin’e, Hunan ve Hubei’den Shaanxi ve Gansu’ya kadar geniş bir coğrafyayı dolaştı, buralardaki müslüman âlimlerden ders aldı. Hayatını Çin’in farklı bölgelerindeki kütüphaneleri ve medreseleri ziyaret edip araştırmalar yaparak geçirdi.

En tanınmış Çinli müslüman âlim ve düşünür olarak kabul edilen Liu Zhi bu hususta babasını ve hocası Yuan Ruqi’yi geride bırakmıştır. XVI. yüzyılın sonu ile XVIII. yüzyılın ortalarına kadar devam eden Çin’deki entelektüel üretim döneminin Gazzâlî’si diye anılmış, eserleri *Han Kitap* külliyatının, düşünceleri ise Konfüçyanist müslümanlar olarak adlandırılan ekolün zirvesi kabul edilmiştir. Onu diğer *Han Kitap* yazarlarından ayıran en önemli nokta orijinal felsefi eserler kaleme almış olmasıdır. Liu Zhi diğer Konfüçyanist müslüman âlimlere nisbetle Konfüçyanizm’e daha pozitif yaklaşmış, İslâm ve Konfüçyanizm arasında uzlaştırmacı bir tutum ortaya koymuş, Konfüçyanizm’in aslında İslâm’la çelişmediğini, hatta Tanrı, âlem ve insan ilişkisi konularında temelde birbirine benzediğini ileri sürmüştür. Ona göre Konfüçyanizm’i ilk olarak Budistler ve Taoistler tahrif etmiştir. Song hânedanı filozofları (Neo-Konfüçyanistler) Konfüçyanizm’i yeniden inşa etme girişiminde bulunmuşsa da Ming hânedanı döneminde bu öğreti yeniden tahrife uğramıştır. Ming döneminin sonlarında Çin’e gelen Avrupalı hıristiyanlar, Konfüçyanizm ile hiçbir şekilde uyumlayan kendi kavramlarını ve anlayışlarını ona dahil etmeye çalışarak bir darbe daha vermişlerdir. Liu Zhi, Konfüçyanizm’deki bilgelerin silsilesini sıralayarak Bilge Yao, Shun, Kral Wen, Kral Wu ve Konfüçyüs’ün getirdiği

antik dönemdeki Konfüçyanizm’i yeniden aydınlatmak istediğini belirtmiştir.

Sık sık Budizm ve Taoizm’i eleştirip İslâm’ın bu iki öğreti ile uyummadığını, hatta son derece zıt olduğunu söyleyen Liu Zhi metafizik meseleleri açıklarken onların terminolojisini, teolojik meseleleri açıklarken Neo-Konfüçyanizm’in terimlerini, Kur’ânî bir bakış açısı ile Tanrı-mâsivâ arasındaki ilişkiye tevhibi yerleştirerek izah etmeye çalışmıştır. Eserlerinde İslâm’ı kolay bir şekilde anlatmaktan ziyade Neo-Konfüçyanist felsefenin temel tartışma konuları üzerinden ve onların terimlerini esneterek yahut taşıdıkları farklı anlamlara dikkat çekerek meseleleri İslâmî bir perspektifle yorumlamaya gayret etmiştir. Tu Weiming, Liu Zhi’nin bu faaliyetleriyle İslâm’ı başarılı bir şekilde İslâm dışı bir terminolojiyle ifade etmekle kalmayıp Neo-Konfüçyanist felsefeye de yeni bir boyut kazandırdığını söylemiştir. Eserinde sıkça yaptığı atıflar ve faydalandığı kaynaklardan düşüncelerinin şekillenmesinde Çin dünyasından Neo-Konfüçyanist düşünür Zhu Xi’nin (ö. 1200), İslâm dünyasından Necmeddîn-i Dâye, Azîz Neseî ve Abdurrahman-ı Câmî’nin eserleriyle Muhyiddin İbnü’l-Arabî düşüncesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Liu Zhi, on sekiz yıl boyunca sürdürdüğü çalışmalar sırasında İslâm’a olan hayranlığının daha da arttığını söylemiş, yüzlerce kitap yazdığını, ancak bunların sadece onda birini yayımladığını ifade etmiş, yayımlanan kitaplardan üçünün kendisi için büyük önem taşıdığını belirtmiştir. *Tianfang Xingli*, *Tianfang Dianli* ve *Tianfang Zhisheng Shilu* adlı bu üç eserde Liu Zhi Tanrı, âlem ve insan ilişkisi hakkındaki düşüncelerini metafizik, hukuk ve bilge (peygamber) nosyonları vasıtasıyla sistemli bir şekilde açıklamıştır. Bu eserlerin ilkinde İslâm metafiziğini, ikincisinde İslâm hukukunu, üçüncüsünde Hz. Muhammed’in hayatını Çin kültürü ve Neo-Konfüçyanist perspektifle yorumlayarak İslâm ile Konfüçyanizm arasında bir bağ kurmuştur.

Eserleri. Liu Zhi, gerek kendi döneminde gerekse sonraki dönemlerde Çinli müslümanlar arasında en çok okunan yazar olmuş, eserleri pek çok defa basılmıştır. 1. *Tianfang Xingli*. Kitabın adı, Çinli müslümanların Mekke’yi veya Arabistan’ı ifade etmek için kullandıkları “tianfang” (göğün yönü) ile Çin felsefesinde merkezi terimlerden olan “xing” (tabiat) ve “li” (ilke) kelimelerinden oluşmaktadır. Müellif *Tianfang* ile İslâm’a, *Xingli* ile Neo-Konfüçyanizm’in kozmoloji ve ahlâk